

ВЛАДИСЛАВ БРОНЕВСЬКИЙ*)

ОСТАННЯ ВІЙНА

I

Годі!
Час вже скінчити.
Годі кричати „Слава!“...
Гляньте:
армія йде недобита
та, що за вас воювала.
Дивуєтесь?
Загубились голови?
І всім таємно не вперве:
чи буде війна в нас на ново,
чи тільки зроблять маневри?

— Ми страшно любим жовнірів,
ми їм кидаєм квіти,
а врешті... уряд їм платить.
Та тут — хто-ж би повірив,
що ці, в смердючій ганчір'ї,
це наші батьки і діти?

Їх закопано
сотнями
у спільних могилах,
оплакано
і все вже по праву...
Чого-ж прийшли?
Хто їх покликав?
І хто їм похорон справить? —

Йшли
вулицями,

*) Владислав Броневський — молодий сучасний польський поет. Поезії його вийшли окремою книжкою: Вітряк (Wiatrak) — 1924. Разом зі Ст. Р. Станеде та Віт. Вандурським видав він поетичний бюлетень „Три постріли“ (Trzy salwy) — Варшава, 1925. В передмові до цієї збірки автори пишуть:

„Не про себе пишемо. Ми робітники слова. Мусимо висказати те, чого інші люди варстату висказати не можуть. В безпощадній боротьбі пролетаріату з буржуазією стоїмо рішуче на лівім боці барикад. Гнів, віра в перемогу й радість — радість боротьби — велить нам писати. Хай слова наші падуть як сальви в вулиці міста, хай одгукнуться луною в робітничих кварталах. Боремось за новий лад суспільний. Боротьба ця є найвищим змістом нашої творчости“.

батальйон при батальйоні,
зогнили,
струпішілі,
без виду.
А кожен
ніс якусь пляму на чолі,
а кожен,
як прапор,
ніс лахи бинтів огидних.
Покрили площі,
города,
міські плантації,
на вулицях розіп'ято намети...
... Того-ж самого дня
з драбинок радіостанцій
як птахи, телеграми одлётіли:

— Усім! Усім!
З могил встаємо!
Допоможіть нам їх отворити!
Ми,
убиті по різних землях,
Не хочемо більше вмирати! —
Гадаєш:
— Не встануть побиті,
То сон,
бридня нездорова —
Ні!
На площах,
серед вулиць одкритих
мітинг.
Якийсь жовнір має промову...

II

Страх
волохатою лапою
стукав у вікна.
Позасувано брами.
Віконниці замкнулись.
Але було чутно:
йшли
ходом монолітним.
Було чутно:
бубни,
спів,
грюкіт
з вулиць.
Йшли
Німці

в касках із криці.
З - над Verdun.
З - над Сомми.
З - над Марни.
Йшли
задубілі з бельгійських позицій
колоніяльні салдати чорні.
Йшли
блакитні французькі жуави,
потоплені в озерах мазурських росіяни,
австрійці з одинадцяти наступів Піяви.
Йшли
поколоті,
подушені,
опалені вогнями.
З полів і лісів,
І з дна океану
от і усі вже наспіли.
Юрми
під містом, як море, станули.
Грають,
грають
прапори і співи.
Одхід!!
Могутнім походом
розливаються
широко
землею...
— Гей!..
Мостом нам
заходи і — сходи!
Ми йдемо!
Ми йдемо!
Ми йдемо!

III

Тягнуться війська на захід. Війська до сходу ідуть.
В пузо Європи, як в бубон, б'є карабін і каблук.
Идуть здобувати Варшаву, і Париж, і Берлін, далі Рим,
В небо грозять кулаками. В небо багнети і дим.
Идуть, переходять, співають: їм вітчизна цілий світ.
Землі, неба, океани — літа, мільйони, тьма літ.
Цілі сторіччя проходять. Минають пороги епох.
Жалю до неба немає: вмер, неживий уже бог.
Вмер він піснями пробитий. Трупа затягнуть на суд.
Фронт проти неба землею. Всюди фронти тут будуть.

IV

Чотирі армії, як вістрям поре —
в Рим — в Піриней — Ураль!
Мітральези! Гармати! Торпеди на море!
Прапори на вітер! Урра!!!...

V

То не громи
б'ють з високости
в арку ясну перемоги.
То не буря
звалює костьол,
То инша,
крилата змога.
Хрест золотий
над Пантеоном
сколихнувсь,
гнеться
в безсиллі.
Пруться в небо
руки червоні:
порозбивані арки базилік.
Тріскає криця.
Йде мов лявіна.
І немає їй стриму.
Чути:
б'ють приклади карабіна
в таблиць дванадцять
прав Риму!
Лісом стятим
валиться готик,
в нішах
святці
знимають стогін,
мечуть
з вікон горючих бібліотек:
кодекс,
заповіт давній і новий...
Аероплани
в небі не викрили бога.
Човни підводні
марне
шукали вже й під морем.
Кричать салдати:
— Брехня!
Нема там нікого!
Сами
наново

світ створим! —
Ідуть.
Небо блакитне ближче.
Ідуть.
Кожний є богом.

Несуть на вогнище
прапори,
хрести,
на вогонь не жаліють старого.
Горить.
Заграва небо все криє.
Блеск
червоний
б'є вздовж і вшир.

.
Земле наша!
Земле нічия!
Мир!
Мир!
Мир!

VI

Тоді,
як більше ніхто не поділить
батьківщину світа,
як згинуть межі,
вернуть вони,
янголи білі
в світлій, розкішній одежі.
Дарма,
що рот зогнилий,
що хробак їм очі виїв —
повернуть
до своїх милих,
а ті
звиснуть на шиях.
Не з ями:
з далеких мандрів
вернуть додому знову.
Земля
зацвіте, як троянда,
цвітом гарячим —
Лю б о в'ю.

Перекл. Вас. Атаманюк

АРТЮР РЕНБО

ЛИХО

Весь день гармати харкають червоно
У небеса... регочуть і гудуть.
Ідуть в огонь зелені батальйони,
Глузує з них король: на смерть ідуть.

Якесь страшне і дике божевілля
Димучу точить кров, людей в'ялить.
Десь гай шумить, росте трава і зілля,
Розквітло все... тепер би жить та й жить!..

А бог, що спить в кадильному тумані,
Де чаші золоті і спів осанни,
І оксамитом вкриті вівтарі,

— Тоді лише прокинеться і гляне,
Коли йому нещасні матері
Із хустки витягнуть мідяк останній.

З французької перекл. О. Бургардт

Т. СТЕПОВИИ

Буржуазні соціологічні школи¹⁾

РОЗДІЛ IV

РАСОВА ТЕОРІЯ СУСПІЛЬСТВА

XIX-те сторіччя — доба розвитку капіталізму, боротьби клас і утворення національних держав — відбилосся в буржуазній соціології головню в формі расової теорії суспільства, яка мала на меті заспокоїти переляканого буржуа, що несподівано для себе опинився перед лицем свого організованого класового ворога. Коли спочатку расова теорія в устах феодала повинна була виправдати його песимізм, що виник як наслідок економічного занепаду дворянства, то потім в устах буржуазії ця теорія мала на меті виправдати класове панування буржуазії і упевнити всіх незадоволених в тому, що нерівність між людьми є закон природи, а повставати проти закону природи може тільки хворий чи божевільний.

ЗНАЧІННЯ РАСОВОЇ ТЕОРІЇ ДЛЯ БУРЖУАЗІЇ

Не диво, коли расова теорія стала для буржуазної соціології останнім словом науки, „святая святых“, центральною ланкою, на якій тримається вся надбудова логичних висновків. Справді, ми вже бачили, що енергетисти дивилися на расу як на джерело соціальної енергії; антропо-географісти витягли із географічних умов, як фокусник витягає із шапки яєчко, — расу, що є продукт природи і сама стає двигачем історії; органісти, висуваючи закон органічного пристосування і модифікації (що передавалася на їх думку в спадщину), підкреслюючи диференціацію в процесі інтеграції і т. д. і т. д., теж схилялися до расової теорії і (коли йшлося не про красномовне „болтоглаголіє“, а про дійсне вивчення суспільства) залишали осторонь всякі аналогії і виступали як прихильники еволюційного виникнення „тканин“ організму в наслідок диференціації функцій.

Погляд на природню, вічну нерівність людей як на причину соціальної нерівності ми зустрічаємо також у представників колективно-психологічної та індивідуально-психологічної теорії. Бугле (теорія l'élite) Тен, Гюйо, Фульє і інші роблять із раси центральний пункт, що навколо нього важить вся соціологія. Ідеалістично-індивідуалістичний характер буржуазної соціології в расовій теорії суспільства

¹⁾ Див. „Черв. Шл.“ № 9 — 1926 р.

накреслюється як-найяскравіше. Одночасно тут виявляється вся вбогість основ буржуазної соціології, бо хоч як глибоко будемо розглядати расову теорію, ми повинні бути поверховними, але не тому, що на глибшу аналіз не дозволяє обсяг проробленого матеріалу, а тому, що сама расова теорія ніякої глибини не має: сказати, що одно невідоме — X — (історія) залежить від не більше відомого — Y — (расових здібностей), це значить одіслати від Понтія до Пілата і нічого не пояснити. В кращому разі, „раса“ намагається зловити себе за свій власний хвіст: „суспільні“ здібності залежать від раси, а раса — від „суспільних“ здібностей.

ГРАФ ГОБІНО ЯК ОСНОВНИК СУЧАСНОЇ РАСОВОЇ ТЕОРІЇ

Расова теорія в більш-менш розробленому вигляді з'явилась спочатку у Франції в половинні XIX-го сторіччя, коли буржуазія стала вже реакційною і забула ті часи, коли вона підносила проти дворянства гасло свободи, рівності і братерства (теорія суспільного договору Руссо, принципова однаковість людської природи у Гольбах і інших матеріялістів XVIII сторіччя).

Трактат графа Гобіно: „*Essai sur l'inégalité des races humaines*“, що вийшов 1854 року, ідеологічно виготовив ту формулу, яка потім пишною квіткою розпустилася на ґрунті національного і колоніального пригноблення і грабування доби імперіялізму.

Гобіно визнає три раси: білу, жовту і чорну. Ці раси не однакові що до здібностей. Біла раса своєю красою, розумом і силою переважає всі інші (кожен прихильник расової теорії найкращі властивості приписує тій расі, до якої він сам належить).

Біла раса рівночасно менше підлягає „низьким“ інстинктам, ніж інші.

Найважливіший пункт земної кулі є той, де в даний момент живе найчисленіша група білих людей. Коли під впливом яких-небудь політичних сил ця група змушена була б переселитися в полярні краї або на екватор, то центр розумової діяльності також перейшов-би у цей бік ¹⁾.

Біла раса поширилася від Байкальського озера на весь світ і передала народам, що з ними змішувалася, здібність об'єднуватися в суспільство.

Жовта раса має сильну, мужню волю, як і біла, але ця воля у неї цілком утилітарна, скерована на матеріальний зиск. Жовта раса поміркована в своїх бажаннях, не дуже талановита що до розуму, не поривається думкою ані вгору, ані в глибину явищ.

Чорна ж раса — це найгірша раса — слабовільна і чутлива. Естетичні її здібності розвинені більше, ніж у жовтої і навіть білої.

І жовта і чорна раси могли розвиватися лише під впливом білої. Так, наприклад, китайці стали культурні тільки тому, що купка незадоволених білих вояків (індуси) переселилася до Китаю і принесла

¹⁾ Антропо-географісти всеж-таки ставили расу в залежність від географічного оточення, а тут раса робиться цілком самостійним чинником, що не залежить від природного оточення.

туди уривки індуської мудрости. Під впливом цивілізації білої раси начеб-то під її захистом, розвивалася вся своєрідність культури жовтої раси.

Одночасно з Китайською цивілізацією з'являється цивілізація хамітів. Хаміти належать до чорної раси з домішкою білої крові. Білу кров принесло в Африку переселення санскритських племен. Такою домішкою Гобіно пояснює всі соціальні установи Єгипту, в тому числі кастову організацію. За Індією, Китаєм і Єгиптом, що розвивалися завдяки білій расі або під її впливом, іде цивілізація семітів — народів передньої Азії.

Семіти належать до білої раси, але до неї примішано трохи чорної крові (Кушити). Ця домішка негрської крові пояснює здібність семітів до мистецтва. Семітів підбили під свою руку Арійці (Мідяни, Перси і т. д.).

У Арійців кров була чистіша, вони заволоділи культурними здобутками семітів, але змішались з ними і цим підготували свій занепад.

Греки, що прийшли із першої батьківщини арійців, змішувалися на півдні з семітами і тому розвинули свої художні здібності (античне мистецтво).

Германці — це чисті арійці. В добу переселення народів вони переродили всю Європу. Але за своє панування вони заплатили чистотою крові — особливо на сході Європи, де вони схрещувалися з слов'янами.

Останні являють собою стояче багно, що засмоктує розвинені народи. З усіх народів білої раси вони є найстаріше, змішане, максимумально дегенероване плем'я. Тільки домішка германської крові внесла в це плем'я певний порядок ²⁾.

ЗМІШУВАННЯ РАС ЯК ПРИЧИНА ЗАНЕПАДУ

Основне тло виступає досить виразно в цій картині розвитку культури.

Пісня кінчається завжди одноманітним приспівом; біла раса губить свою чистоту і все занепадає, бо лише чистота „білої крові“ забезпечує високий рівень цивілізації. Але одночасно змішування білої раси з іншими творить культуру цих інших рас. Таким чином змішування виступає то як позитивний, то як негативний чинник.

Коли йому треба виступати в тій чи другій — протилежній ролі?

Автор славетної теорії визначає це дуже легко, бо залежно від історичних фактів треба поставити наголос то на позитивній, то на негативній ролі змішування рас. Гобіно, звичайно, говорить про чистоту лише своєї, білої раси — для інших змішування дає позитивні наслідки.

Виходить так: коли змішується біла раса з іншими, це для білих погано, а коли інші змішуються з білою расою, це для них гарно. Ця гумова, двозначна мораль в руках Гобіно стає універсальним ключем, паспортом для всіх історичних подій.

²⁾ Про Гобіно — дивись брошуру Кунова „Социология, этнология и материалистическое понимание истории“ Киев 1906 р. (рус. переклад).

Проте песимістичне відношення до факту змішування виступає сильніше — не дарма граф писав свою працю після першого свідомого політично організованого виступу французького пролетаріату в 1848 році як класи: — змішування крові утворює революційні теорії і веде до загибелі народу. Для Гобіно історія має до діла з мішаниною народів. Самобутня первісна людина нам невідома, ми знаємо тільки раси білу, жовту і чорну, далі різні варіації в межах цих рас і нарешті різні типи народів як наслідки змішування рас, тобто продукти виродження.

Нині вже нема народу, що його можна було б вважати за представника чистої білої раси. Все заплямоване, все виснажене і змішане. Змішування веде суспільство до занепаду. Що далі, то воно стає сильніше і тому чим-раз більше гине людство.

Отже, чиста раса в теорії Гобіно виступає як ідеал, що лежить не в майбутньому, а в минулому. Звідси його песимізм — песимізм графа, що не чекає нічого доброго від буржуазного ладу ¹⁾.

ДОВГОГОЛОВІ ТА КОРОТКОГОЛОВІ

Але цим не вичерпується расова теорія Гобіно. Він в кожній расі, в кожному народі, що повстає або в межах одної раси або як наслідок змішування рас, бачить, власне кажучи, два расові угруповання, що їх психичні та фізичні здібності гостро розходяться.

За його теорією здібності високих, русявих, блакитнооких і довгоголових кращі, ніж здібності малих на зріст, чорнявих, темнооких і короткоголових. Із цих ознак головною являється короткоголовість з одного боку і довгоголовість з другого, тобто відповідна форма черепа, коли на голову подивитися зверху.

Короткоголовий череп має (зверху) форму кола, цеб-то відношення між довжиною і шириною голови ближче до 1: 1, ніж у довгоголових, що в них череп має (зверху) форму яйця, і показчик (відношення між шириною і довжиною, в якому довжину прийнято за 100) менший ²⁾.

Історія культури для Гобіно є історія боротьби довгоголової та короткоголової раси. Перша дає найенергійніших, найпрогресивніших представників роду людського, остання позбавлена активності, обмежена в своєму світогляді, любить наслідувати старому, тобто кон-

¹⁾ Той факт, що расова теорія з'явилася спочатку як ідеологія феодальних недобитків, зовсім не обходив буржуазію, яка прийняла те, що раніш, в романтичній добі революції, відкидала. Подібно до того, як феодал вважав розвиток буржуазного ладу за деградацію людства, так і буржуа — розвиток активності пролетаріату розцінює як занепад всього людства. В епоху імперіялізму і загинання буржуазного ладу і для буржуазії історія вкрилася сумним серпанком. Тому аналогічні думки трапляються у сучасних представників расової теорії, наприклад у Helwald'a в книзці „Kulturgeschichte in ihrer natürlichen Entwicklung bis zur Gegenwart“, а також у Шпенглера в його знаменитому творі „Закат Європи“. Цей твір є відповідь німецького юнкерства на військовий розгром Німеччини і одночасно є показчик розкладу буржуазного суспільства. На жаль, розглядати всю систему думок Шпенглера ми тут не можемо, щоб не ламати архітектуру роботи, а давати тільки загальну характеристику не годиться: тема варта окремої монографії.

²⁾ Череп з показчиком нижче 78 вважається довгоголовим, з 78 — 50 — середньоголовим, а більше 80 — короткоголовим (за Брока).

сервативна, ворожа до прогресу. Цією расою легко керувати, вона завжди була слугою довгоголових арійців та семітів. Навпаки, довгоголовий арієць належить до такої породи, яка любить рівність (з вищими), активно виявляє свою ініціативу і дає багато талантів.

У нього розвинена логика, він дуже рухливий, має нахил до винаходів і т. д.

Словом замість суцільної раси на кін історії виступає тільки частина білі раси — довгоголової, і весь розвиток іде коштом виснаження цього вищого елементу білої раси.

ВАШЕ - ДЕ - ЛЯПУЖ

Таке поглиблення расової теорії стає основою роботи наступника і наслідувача Гобіно, теж французького соціолога Ляпужа¹⁾, що ставить питання про виродження білої раси в площину виродження довгоголових в процесі боротьби і схрещування з короткоголовими. Історію Європи і Франції він розглядає з погляду боротьби між довгоголовими і короткоголовими. Сучасне населення Європи не є чисте що до раси. Нема ні германської, ні слов'янської, ні латинської раси. Кожний нарід в дійсності є комбінація змішаних протягом сторіч різних елементів. Місце кожного народу визначається тими вищими антропологічними елементами, що їх має цей нарід. Ці вищі елементи в Європі умовно називаються арійською расою, що поширилася з півночі на весь світ.

Ми вже говорили про її характерні риси: високий зріст, світла шкіра, блакитні очі, русе волосся і довгоголовість.

Ляпуж як і Гобіно факт змішування рас вважає за негативний чинник. Він визнає, що на спадковість впливає батько, мати та предки з обох боків. Отже чотири джерела впливу обумовлюють (кожна на 1/4) характер і конституцію кожної людини. Процес схрещування йде дуже швидко і чистота раси підупадає. Але процес занепаду довгоголових залежить не тільки від схрещування, Ляпуж крім цієї першої причини занепаду, що її підкреслював Гобіно, — зазначає ще другу причину: вимирання довгоголових — негативний соціальний добір. — Розглядаючи сучасну Францію, Ляпуж намагається довести, що схрещування і особливо соціальний добір негативно впливають на стан культури, на збільшення населення, (метиси гірше плодяться), на розподіл багатства між нижчими і вищими класами і т. д.

Природний добір в галузі біології веде до перемоги (у величезній більшості випадків) сильніших, кращих, вищих своєю структурою організмів, що одночасно і найкраще пристосовані. Зовсім інший результат дає соціальний добір — тоб-то процес соціальної боротьби за існування, боротьба клас і соціальне пристосування. Цей соціаль-

¹⁾ Див. його твори наприк. „Les selections Sociales. Corrélations financiers de l'indice céphalique“. Revue d'Economie politique (1897 marz). L'indice céphalique des conscripts du canton de Kenes (1895-6) і багато інш., а також характеристику теорії Ляпужа в ст. Muffang'a (Année sociologique за 1897 р. ст. 520 — 1), працю М. Ковалевського „Современные социологи“ и Хвостова „Теория исторического процесса“.

ний добір в формі військового, політичного, економічного, релігійного, морального й юридичного добору веде, на думку Ляцужа, до того, що вища, біологічно-приспосованіша раса довгоголових терпить поразку від біологічно-нижчої, але соціально пристосованішої раси короткоголових. Перемога короткоголових над довгоголовими обумовлюється не природними здібностями (які повинні були б дати протилежний ефект, бо здібності короткоголових не можуть зрівнятися з талантами довгоголових), а причинами соціальними. Соціальний добір таким чином є регресивний, а не прогресивний.

Військовий добір в старі часи, або тепер у дикунів, забезпечує перемогу сильнішого, а у цивілізованих народів він, навпаки, виснажує кращі елементи. Природа залишає сильніших жити, а суспільство посиляє їх на смерть. Що-року військовий набір забирає найкращих членів суспільства, а ті, що не годяться для війни, залишаються, дружаться, передають свою фізичну кваліфікацію численним нащадкам, а кращі після 3 років військової служби вертаються додому з казарми часто-густо хворі фізично на венеричні хвороби, або психично скалічені мальтузіанством. Політичний добір винищує незалежних, енергійних і сприяє перемозі спритних шахраїв і брехунців. Він посиляє на заслання, на шибеницю і у в'язницю або на громадянську і партійну війну кращих людей і, взагалі, винищує їх всякими засобами. А довгоголові, це як-раз ті, що не визнають над собою вищого авторитету і тому стають в опозицію проти влади більшості над меншістю.

Релігійний добір так само винищує переслідуванням або стерилізує вимогою celibату духовництво, що здебільшого складається із довгоголових. Він проповідує аскетизм, ховає тіло під одіж і не турбується про красу і здоров'я тіла і таким чином веде до виродження кращих представників довгоголової породи.

Моральний і юридичний добір сприяє розвиткові покори, посередності і інших властивостей, що їх мають короткоголові, і бореться з вищими властивостями довгоголових: індивідуалізмом, свободою, ініціативою і т. д.

Нарешті, економічний добір виснажує міське (довгоголове переважно) населення і сприяє зростанню в місті елементів села — консервативної, пасивної, невиразної, короткоголової маси.

Щоб стати багатим, зовсім не треба мати „вищі“ властивості, як-раз навпаки — шахрайство і вміння пожити чужим коштом характеризують короткоголового.

Перемогає не найсильніший, а найхитріший і найспритніший, не довгоголовий, а короткоголовий. В результаті нижча раса суне з села, вибирає з міста вищу довгоголову.

Ті буржуа, що їх Луї XIV-й і XV-й зробили за гроші дворянами, зіпсували чистоту дворянської крові. Це зразу видно, коли порівняти довгоголові портрети епохи відродження з короткоголовими портретами 17 та 18 віку. Довгі і горді голови 16 сторіччя замінюються короткими і круглими черепами з широким опуклим і відсуненим назад чолом.

Таким чином все веде до того, щоб знищити біологічно вищу довгоголову расу, яка повинна емігрувати або вмерти, бо не бажає

скоритися ані політичній, ані иншій владі. Залишаються на місці покірні, тоб-то люди без ініціативи та без волі, т. є. короткоголові. Довгоголова аристократія вироджується: розумова аристократія — за браком засобів і через те, що бажає жити, як живе плутократія — скорочує число дітей. Це дуже негативно впливає на кількість довгоголових; коли взяти дві однакові класи, із яких в одній родиться по троє дітей, а в другій по чотири, — то через 300 років друга дасть 93% всього населення.

Статистика свідчить, що серед нижчих короткоголових клас дітей родиться більше, ніж серед вищих довгоголових, це знов таки веде до песимістичних висновків.

СЕЛО І МІСТО

Коли на селі є довгоголові, то вони, завдяки своїм природнім властивостям, не можуть там утриматися і емігрують до міста, де для них більше умов для розвитку.

Село посиляє в місто свої найкращі елементи, а місто, де соціальний добір діє дуже інтенсивно, через два чи три покоління знищує вищі довгоголові елементи, що притягло до себе.

Так росте місто коштом села і одночасно росте регресивний добір. Збільшення міського населення Ляпуж пояснює не економічними причинами, а расовими особливостями довгоголових. Число довгоголових панує в місті над числом короткоголових і навпаки — населення села має короткоголову більшість. Але соціальний добір забезпечує короткоголовим перевагу над довгоголовими, тому короткоголові сунуть до міста, залізають в державний апарат, всякими способами забезпечують собі роботу урядовця, яка не вимагає ініціативи і активності.

Разом з короткоголовою більшістю, що суне з села, з'являються ідеї соціалізму, що мріє перетворити всіх громадян в урядовців. Це забезпечує соціалізові вплив на короткоголові маси. Соціалізм це короткоголова політика, яку короткоголові намагаються провести, захопивши владу. Звідси розвиток соціалізму разом з розвитком політичної сили короткоголових. Ляпуж і в галузі мистецтва бачить негативний вплив короткоголових. Вони сприяють розвиткові короткоголової літератури — реалізму, що характеризується захопанням в подробиці (Прикладом для Ляпужа являється французький письменник Золя). Таким чином, короткоголова селянська стихія руйнує все високе, все індивідуальне, горде, вільне і талановите, рівняє всіх і вся, утворює свій короткоголовий політичний ідеал (соціалізм) і своє короткоголове мистецтво (реалізм).

Ми бачимо, що для Ляпужа всі соціальні явища зводяться до боротьби різних антропологічних елементів. Вся історія стає тільки окремим випадком біологічної еволюції, і місце соціології заступає антропологія і біологія, а разом з цим буржуазний, збудований на законах природи індивідуалізм досягає свого найвищого щабля. І не диво: расова теорія є основа буржуазної соціальної науки.

АМОН

Расова теорія Ото Амона¹⁾ відрізняється від теорій його французьких однодумців тільки одним: Амон робить протилежні висновки із тих самих передпомилок. Коли песиміст Ляпуж вбачав в соціальному доборові знаряддя занепаду людства, то оптиміст Амон (що для нього класовий лад є найкращий лад і взагалі все в суспільстві і на світі веде до кращого майбутнього) бачить у соціальному доборові і в розподілі на класи тріумф расового принципу. Для Амона історія Європи — це є історія перемоги довгоголових.

На расову теорію Амона напшовхнув статистичний дослід, яким він займався по районах міст: Майнгейма, Гельдейберга, Карльсруе і Лораха. Оброблюючи здобуті антропологічні дані, Амон зробив висновок, ніби між сільським і міським населенням є постійна різниця: колір шкіри, очей і волосся і форма голови неоднакові. Це привело його до відомого вже нам протиставлення довгоголового міського населення короткоголовому сільському населенню.

Амон навіть формував це протиставлення в формі „закону“, який носить його ім'я, хоч Ляпуж „відкрив“ його раніш. Це — „закон більшої долі хоцефалії (довгоголовости) городян“.

Ми вже знаємо те пояснення, яким представники расової теорії обґрунтовують цей „закон“: довгоголові належать до мандрівних елементів нації, мають багато ініціативи і активності, люблять широке життя і легко відриваються від землі, шукаючи кращої долі, тим часом як короткоголові прив'язуються до землі.

Отже Амон стоїть на тому самому ґрунті принципової спадкової різниці природніх властивостей, як і інші прибічники расової теорії. Амон відкидає гіпотезу, яка пояснює довгоголовість городян умовами життя в місті в той спосіб, що городяни інтенсивніше живуть інтелектуальним життям, більше вчаться і т. д., він як і Ляпуж вважає що довгоголові тягнуться до міста через свої психичні особливості. Але проблема „села і міста“ для Амона малюється в оптимістичному світлі, а не так, як у Ляпужа. Селяни, які перейшли до міста, підпадають під вплив соціального добору, який винищує короткоголові елементи; тільки маленька частина селян не піддається виродженню, не бідніє, а входить в склад буржуазної культурної класи. Ця частина належить як-раз до довгоголової раси, що більше пристосована до життя в місті. Так, наприклад, ті, що переселилися до Карльсруе, на 82% мають нижче соціальне положення, їх діти на 41% належать до цієї-ж класи, а із внуків 40%, в той час як до середнього стану переходить 14% пересельців, їх дітей 49%, а внуків 35%.

Досліди Амона в Бадені показали йому, що вищі класи більше довгоголові, середні класи переважно короткоголові, але волосся у них світліше, ніж у короткоголових, що належать до нижчих клас.

Ці свої дані Амон порівнює з статистикою Ю. Вольфа про Паризькі майстерні шапок. Шапки для робітників менші ніж для буржуазії.

¹⁾ Див. його праці: в „*Rundschau der deutschen Zeitung*“ (1896 p.) — „*Die Geschichte einer Idee*“ і „*Die Gesellschaftsordnung und ihre natürlichen Grundlagen*“, „*Entwurf einer Sozial—Anthropologie*“ (1896 p.) Про Амона див. роботи М. Ковалевського „*Современные социологи*“ і вищезгадану статтю Muffang'a в *Année sociologique* за 1897 рік.

Із цього всього Амон робить висновок, що вища довгоголова арійська раса головно зберігалася у вищих класах, у військових та міській буржуазії.

Тому існування економічних та політичних привілеїв для вищих клас є умова прогресивного розвитку суспільства.

Завдяки класовій нерівності природні здібності біологічно і соціально вищих довгоголових можуть розвинути без перешкоди на користь всього суспільства.

ЧИСЛО КЛАС

В своїй праці „Die Gesellschaftsordnung und ihre natürliche Grundlagen“ (1896) Амон установлює три класи або стани суспільства; — вищий, середній та нижчий.

Стани характеризуються з одного боку антропологічними ознаками (форма черепа і т. д.), а з другого боку рівнем освіти, що є, на думку Амона, показником природних здібностей.¹⁾

Вищий стан, що охоплює довгоголових, складається із осіб, що мають вищу академічну освіту: вчені, вищі урядовці, великі поміщики, промисловці, купці, капіталісти і рантє — словом, всі освічені люди, незалежно від професії.

Середній стан (де короткоголових більше) складається із осіб, що мають освіту, яка дає право на військову службу протягом одного року; сюди належать промисловці, купці, урядовці середнього ма-штабу — буржуазія у власному розумінні цього слова або, як її ще називають, „освічений середній стан“.

Для Амона, як для безоглядного оптиміста і апологета класового суспільства, рівень багатства відповідає рівневі духовних здібностей.

Тому до середнього стану належать люди з середнім рівнем багатства і здібностей.

Хоч народні вчителі Німеччини не мали „середнього рівня багатства“, але й їх Амон вчислює до середнього стану, з огляду на їх освіту.

Нарешті, нижчий стан з антропологічного боку являється мішаниною всіх форм, а що до освіти, складається із елементів переважно неосвічених. Сюди належать робітники та селяни.

ПОЗИТИВНА РОЛЯ КЛАСОВОГО РОЗПОДІЛУ

На думку Амона, соціальний добір грає позитивну, а не негативну роль, тоб-то він для Амона є не що інше, як добір природний. Соціальний розподіл на класи сам від себе є чудовий механізм і найголовніше знаряддя прогресивного природного добору: він не допускає у вищі класи нездатних короткоголових, не дозволяє їм піднятися вище від певного соціального рівня; забезпечує за вищими довгоголовими класами їх перемогу. Таким чином, найздібніші в своїй природі перемагають і стають найбагатішими й найосвіченішими.

¹⁾ Див. про расову теорію клас Амона у книзі Солнцева „Общественные классы“.

Коли-б не було соціального розподілу, суспільство перейшло б на нижчий щабель фізичного, інтелектуального, морального і економічного розвитку.

Класи (або стани за термінологією Амона) по-перше обмежують число шлюбів між вищими і нижчими. Панміксія відпадає тим способом, що вибір дружини обмежений своєю класою. Так наприклад: шлюб вченого з дочкою підприємця забезпечує дітям і розвиток інтелектуальний і високу ініціативу, що переходять у спадщину від батька і матері.

Передача в спадщину придбаних властивостей забезпечує талановитість і чистоту покоління.

По-друге, діти вищих клас завдяки соціальному розподілові ізольовані від дітей простого народу.

Це дає можливість батькам краще виховати дітей. Діти, що мають високе соціальне призначення в майбутньому, не повинні ходити до загальної школи, де вони можуть перейняти від пролетарських дітей всякі погані звички.

Благородні і багаті родини повинні оберігати своїх дітей від впливу вульгарного оточення.

Амон вважає, що екзамени і конкурси, залишаючи за облавком нездібних, грають теж роллю знаряддя природнього добору.

Крім обмеження шлюбів та ізоляції дітей вищих клас, класовий розподіл забезпечує вищим класам гарне живлення, дуже потрібне для напруженої інтелектуальної роботи; безтурботне життя тоб-то дає реальну можливість розвивати вищі духовні здібності.

Нарешті класовий розподіл примушує всіх тягтися вгору і конкурувати між собою. Кращі умови життя вищих клас примушують нижчих уживати всіх заходів, аби „вибитися в пани“; найздатніші від природи елементи нижчих клас (довгоголови) переходять у вищі, а решта гине, бо штучне обмеження дітей і надмірне напруження нервової системи веде до виродження. Ця решта вмирає не від умов життя в місті, а від своєї природньої нездібності. Щасливчики, що витримали іспит добору, поповнюють кадри вищих клас, які теж швидко виснажуються з огляду на інтенсивну розумову роботу, або через свою відносну (бажану чи небажану) безплідність.

РЕАКЦІЙНІСТЬ АМОНОВИХ ПОГЛЯДІВ

На думку Амона, благородні і багаті родини дали і відносну й абсолютну більшість талантів не тому, що вони були лучче забезпечені й могли дати дітям освіту, а тому, що від природи мали талановитіших дітей.

Це цілком логичний висновок, коли прийняти в основу погляд, ніби-то класовий добір продовжує діло природнього добору. Амон вважає, що знищення всіх згаданих класових різниць привело б до деградації людства. Коли б не було клас, ми не мали б більше одного генія на мільйон населення.

Наявність геніїв і талантів Амон пояснює обмеженням шлюбів між нерівними, тоб-то між здібними і нездібними. Він намагається довести, що в князівських родинах зустрічаються дуже здібні, навіть

геніяльні люди. Коли їх ставлять в погані економічні умови, то цим самим штовхають людський рід до виродження (вище ми що-йно бачили, що для нижчих клас економічні умови не грали ніякої ролі і все пояснювалося їх конституційною природньою нездібністю).

Той, хто бореться з класовою нерівністю, бореться проти законів природи, проти природнього добору.

Всі новатори і соціалісти хтять знищити механізм добору і тому готують людству смерть і виродження.

Багатство вищих клас служить не стільки особистим інтересам, скільки інтересам людства, тому треба вищим класам забезпечити гарні умови життя.

Це вимагає нерівного розподілу багатства.

Скорочення робітничого дня, або збільшення плати веде до деградації суспільства, бо тоді нижча класа забере частину благ від вищих, а робітники не мають природніх органічно-конституційних даних для кращого життя—у них поганих властивостей більше, ніж гарних, як про це свідчить статистика злочинів.

Навіть в гарні роки, коли падає кількість злочинів проти власності, натомість збільшується число злочинів проти життя і морали. Тому, коли рівень життя робітника вищий, ніж це потрібно для задоволення найперших потреб, то це невигідно для суспільства. Як бачимо, тут реакційність Амона доходить до найяскравішої форми чорносотенства.

Нині Амон безумовно був би фашистом, а тоді він просто був щирим німецьким бюргером, що ставив над усе ідеал німецького юнкерства з відповідними „фізичними, інтелектуальними, моральними і економічними“ властивостями. Солідність, ощадливість, технічна вмілість і інші риси ідеального бюргера являються для Амона ознакою геніяльних і талановитих людей. Таких мало: це члени аристократії і вищої бюрократії. Більшість належить до середини, коли не числити нездібних до роботи і до суспільного життя нижчих шарів пролетаріату.

Отже не тільки бездарність, але й злочинність є природні конституційні властивості нижчих клас. Не класовий гніт зробив пригноблених пригнобленими, а фізичні властивості короткоголовіх поставили їх на нижчі щаблі соціальної драбини.

Амон дивиться на смертні присуди теж як на знаряддя природнього добору, бо кара на горло перешкоджає злочинцям передавати свої психичні нахили до злочинства в спадщину дітям.

Можна сказати, що Ломброзо з своєю теорією расової основи злочинства тільки переклав на мову медицини расову теорію юнкерського ідеолога, а юристи штату Віргінії в Сполучених Штатах Америки зробили з цієї теорії всі висновки і, замість того щоб нищити соціальні причини злочинства... перев'язують злодіям полові залози, щоб злочинці не залишили дітей.

Навіть в порівнанні з поглядами французьких антропологістів, погляди Амона є крок назад в розвитку расової теорії. Це пояснюється відсталістю економічних відносин тогочасної не так вже давно об'єднаної Німеччини. Коли ж змінилися ці відносини, і капіталізм перейшов у свою останню імперіалістичну фазу, тоді й расова теорія зробила крок вперед від наївних спрощених формул Ляпужа—Амона і набула подібнішу до науки форму.

ГУМПЛОВИЧ

Такої вищої форми досягла расова теорія в численних роботах австрійського соціолога—професора університету в Гарці Гумпловича¹).

В його теорії боротьби рас відбилася боротьба націй довійськової Австро-Угорщини і одночасно расова школа зформувалася в найабстрактніших рисах.

БОРЬБА СОЦІАЛЬНИХ ГРУП ЯК ЗМІСТ ІСТОРІЇ

Для Гумпловича історія є боротьба груп, що на них з самого початку ділилося людство. Гумплович не визнає загального генеалогічного пня для всіх народів.—Соціальні групи, що різнилися між собою расовими ознаками (форма черепа і т. д.), утворювали собою певний вищий індивід.

Соціальна група виступала в історії як ціле, а особа, яку так високо ставили буржуазні історики-індивідуалісти, для Гумпловича перестала грати яку-будь роль. Замість історії бажань і акцій окремих осіб, Гумплович пропонує розглядати історію як акцію та рух соціальних груп. Тоді незрозуміле і на перший погляд свавільне стане ясним і закономірним.

Рухи соціальних груп відбуваються за такими ж вічними і незмінними природними законами, як рух сонця і планет.

Історія є природний процес. Гумплович стоїть на точці зору причиновости—конечности і, заперечуючи цілком роль особи в історії, приходить до фаталістичних поглядів на соціальні процеси. Незмінність законів соціальної боротьби, що подібна до незмінности природних законів, приводить його до теорії циклических процесів в душі „corsi e ricorsi“ Віко; соціальні групи зустрічаються, воюють, утворюють держави і гинуть, щоб знову почати цю саму історію з початку.

Для Гумпловича поведінка людини є продукт колективно групових інтересів, рівночинна тих сил, що її оточують.

Тут Гумплович стоїть міцно обома ногами на ґрунті детермінізму, що, як сказано, переходить у груповий фаталізм („групізм“), у залежність від соціальних сил. Особа кориться соціальним силам—інстинктам суспільних груп пасивно, як лялька в ляльковому театрі—рухам режисера.

Характерно, що Гумплович для доказу своїх фаталістичних поглядів бере приклад з негоціантом—купцем (тоб-то бере торговельно-риночні відношення) і цим дає можливість зрозуміти соціальне походження свого фаталізму. Адже в буржуазному суспільстві не люди панують над товарами, а товари над людьми, закони обміну не залежать від людини, а тому здаються анархічному продуцентові капіталістичного суспільства долею, сліпою конечністю, фатумом.

¹ Див. його „Основы социологии“ 1899 р. „Социология и политика“, „Социологические задачи государства“, „Очерк социальной философии“ (1909) „Общее учение о государстве“ (1910), „Борьба рас“ і инш. Про Гумпловича див. роботи М. Ковалевського — „Современные социологи“, П. Барта — „Философия истории как социология“, проф. Хвостова „Теория исторического процесса“, а також марксистську працю А. Болотнікова в жур. „Под Знам. Маркс.“ № 7 — 8 за 26 рік: „Социологическая доктрина Гумпловича“.

Як відомо, цей товаровий фетишизм є основа всякого іншого фетишизму, в тому числі і фетишизму соціальної кінечності, яка ніяк не може відмінитися, на думку Гумпловича, від свідомої акції людей. Фатальна кінечність є абсолютний закон соціально-групової боротьби. Роль свідомості цілком стирається, і людина виступає як продукт масових несвідомих процесів. Історія сама собою робиться, а не через діяльність людей.

Отже, коли купець заподіє собі смерть, то, на думку Гумпловича, тут його вчинок цілком визначається умовами соціальної боротьби: він не хоче бути банкрутом в очах людей, що з ним мають діло. Тут індивідуальні інстинкти перемагаються соціальними мотивами. Ця перемога соціальних мотивів обумовлена самою природою людини: є стадна істота, вона не може жити на самоті. Тому вона завжди несвідомо керується у своїх вчинках думкою свого стада, своєї орди.

Навіть особиста діяльність „героїв“, імператорів і т. д. несвідомо визначається інтересами групи.

Примат суспільної групи над особою є основа всієї соціології Гумпловича. Історія для нього має діло не з людьми, а з вищими соціальними індивідами — групами і вивчає закони руху цих груп.

ВИНИКНЕННЯ КЛАС

Безмежна кількість невеличких окремих соціальних груп існує від самого початку.

Кожна живе для себе, має свій груповий інстинкт самоохорони і різні форми групової єдності, як, наприклад, одна мова, одна релігія, звичай, звички, право, мистецтво і т. д.

Ці групи спочатку мали також однородний етнічний склад (що до форми черепа і т. д.), але від природи між собою були нерівні. Одні займаються збиранням плодів, другі — рибальством, треті — полюванням, четверті — грабуванням. Надалі із цих груп виникли послідовно хлібороби, моряки, скотарі і торгово-промисловці.

Історія починається з того часу, коли ці „Urelementen“, найпростіші первісні елементи природно-історичного процесу, стали між собою до збройної боротьби за владу (Machtinteresse). На думку Гумпловича ці групи завжди інстинктивно намагалися і намагаються поширити свою могутність і владу як-найбільше. Цей процес експансії він називає верховним законом суспільної еволюції.

Цей закон ніби-то панує в суспільстві, бо члени групи завжди почувають свого ворога в кожному, хто стоїть поза межами групи. В суспільстві між групами вічно існує „сінгенізм“ — сила групового притягнення, що є одним із проявів вічного природного закону соціології. Ми бачимо, що й тут виявляється ідеологія, яка виросла на ґрунті мінового індивідуалістичного господарства, де група продуцентів, об'єднаних в економічну одиницю (підприємство), бачить в другій такій групі продуцентів чи покупців свого ворога, а „сінгенізм“ є не що інше, як фатальна залежність анархічного виробництва від ринку.

В зв'язку з військовою боротьбою груп починається розподіл груп на класи, як наслідок завоювання та експлоатації переможених переможцями.

Завоювання є причиною утворення клас¹⁾.

Переможці належали до вищої, звичайно, раси і передали своїм нащадкам, як це завжди ведеться, свою професію вояків і закріпили за собою власність на засоби життя. Тут расова боротьба переходить на економічний ґрунт.

Таким чином повстало три головні класи—стани кожної держави: військова — дворянська, торгово-промислова — буржуазна і робітничо-селянська.

Вища расова група переможців утворила вищу станову класу, а третя станова класи складалася з переможеної нижчої етнічної групи. Що до середньої класи, то вона є продукт мирного завоювання. Ці класи існували і в далекому минулому, — існують і тепер²⁾.

Таким чином расові особливості лежать в основі кожної класи. Расова в широкому розумінні боротьба між цими класами-станами, боротьба за панування є двигач історичного процесу.

Ця боротьба відбувається на економічному ґрунті головним чином — тоб то точиться за економічні інтереси даної класи.

Боротьба націй в Австро-Угорщині затемнювала для Гумпловича дійсну суть класової боротьби, і він, як сучасник цих національних суперечок, перш за все змішав в одну купу поняття рас, націй, класу, стану і каст — і боротьбу клас замінив боротьбою расових — соціальних груп.

ДЕРЖАВА

Владуща расова група, що становить кадри військової класи, утворює апарат політичної влади — державу та уряд. Держава, тоб-то відношення між гнобителями і пригнобленими, є продукт класової боротьби расових, соціальних груп. Вона була, є і буде на-завжди диктатурою меншості переможців над більшістю переможених. Тільки утопісти-мрійники гадають, що цей порядок можна змінити. Нерівність груп є первісна природня нерівність рас. Хто гадає це відмінити, той марно бореться проти закону природи. В державі, як диктатурі меншості над більшістю, боротьба між расами (тоб-то станами-класами вояків, торгово-промисловців і робітників та селян) виявляється в формі утисків пригнобленої раси, нації, класи. Держава об'єднує в один неподільний нарід під владою пануючої класи всі соціальні групи. Між пануючими і пригнобленими точиться вічна боротьба, яка є причиною вічного існування державності.

У пригнобленої раси насамперед зникає самостійна мова, далі своя релігія, своя мораль і звичай та звички і, нарешті, зникає моральна заборона брати шлюб з представниками інших рас і клас.

¹⁾ Дюрінгові дісталось від Енгельса за таку теорію походження експлоатації одної класи другою. (Див. Анти-Дюринг) У Дюрінга експлоатація мала вигляд цілком ізольованого індивідуального процесу (відношення між рабом і паном), а у Гумпловича походження експлоатації має груповий характер. Але, як побачимо, справа від цього не міняється.

²⁾ Крім цих „першорядних“ угруповань, Гумплович визнає утворення „другорядних“, як наслідок диференціації пануючих, пригноблених і середнього стану (який утворився із чужинців, що не належали ні до пануючої ні до пригнобленої групи). Робоча клас є одною з таких „другорядних“ груп.

Таким чином відбувається змішування рас, які можуть злитися в одну національність.

Гумплович вважає такі змішування рас позитивними факторами культурного розвитку держави. Цим він різко відрізняється від попередніх представників расової теорії, що дивилися на змішування як на негативний факт. Не трудно догадатися, чому це так: Гумплович мусів бути *ex officio* великодержавним австро-угорським ідеологом і одночасно бачити усі дефекти багатонаціональної буржуазної держави, де національна боротьба в умовах класового гніту точиться дуже гостро і вимагає великої витрати сил матеріальних та духовних. Тому ж такі багатонаціональна держава, яка виробила загальнодержавний націоналізм, що має своє коріння в територіальних межах даної держави, на думку Гумпловича, становить вищий тип, ніж держава однонаціональна.

Гумплович своєю теорією простісінько хотів задовольнити попит на більш-менш суцільну політичну ідеологію, що могла б зліпити до купи національно ворожі народи Австро-Угорщини. Теорія спільного націоналізму на ґрунті змішування рас, об'єднаних одною територією, як - найкраще виконувала це завдання; національної боротьби, правла, вона зменшити не могла, бо сама була збудована на диктатурі раси-переможця над переможеними расовими групами.

Ми бачили, що інстинкт поширювати свою владу властивий кожній групі. Виходячи з цього, Гумплович не мислить собі відношення груп инакше, як відношення експлоатації.

На цьому ґрунтується його теорія держави як вічної диктатури експлоататорів-меншости над більшістю. Всі соціальні установи мають на меті забезпечити це панування меншости над більшістю.

Цьому відповідає і погляд на право і мораль як на продукти держави. Право і мораль цілком залежать від держави і виникають одночасно з нею.

Власність забезпечує панування переможця над переможеними. Вона виникає, скоро це панування робиться сталим. Але переможені поволі ростуть як своїм числом, так і культурно. Вони починають загрожувати своїм гнобителям; держава слабіє — тоді її долю вирішує зовнішня ситуація. Для Гумпловича внутрішня історія залежить від міжнародніх відносин.

Жодна держава не виникла без впливу чужого племені, яке підбиває під свою владу народи тої території, що входить в певну державу.

Держава гине від зовнішніх причин цілком механічно, і нова расова соціальна група утворює наново свою державу.

Таким чином, держава грає у Гумпловича роль легендарного невмирущого „птаха фенікса“: його спалять, а він знову виникає із попелу.

Таким чином, за теорією Гумпловича виходить, що класовий розподіл починається з того моменту, коли виникають відношення панування та пригноблення між природньо - нерівними групами (відношення рабства).

Ці расові угруповання, воюючи між собою, склалися в держави, де над рабами — переможеними — установилася диктатура переможця, що закріпив свою перемогу економічно.

Характерна для Гумпловича неісторичність його поглядів. Він, правда, визнає рух, зміну і заперечує спокій, але цей рух в нього

має якийсь вічно незмінний і одноманітний цикличний характер, як пробій хвиль на березі моря. Все відбувається на один лад за алгебраїчною схемою Гумпловича.

Первісне суспільство не відрізняється по суті від сучасного: як там, так і тут — боротьба груп.

Всі суспільні відношення для Гумпловича застигли в нерухомих, вічних формах, а в дійсності — в формах капіталістичного класового суспільства; „дух, який живе в різноманітних, безконечних формах соціальних процесів, сила, яка рухає ними, залишаються завжди однаковими“.

Ці форми Гумплович вважає універсальними для всіх епох і народів минулого і майбутнього. Коли в даний період історії суспільства відбувається групова боротьба, що доходить до збройних конфліктів, в яких народжуються і гинуть держави, то значить, і в минулому держава постала із збройних сутичок, значить і в майбутньому держава буде існувати, вічно народжуючись знову і знову з таких самих сутичок. Панування меншості над більшістю, вищої раси над нижчою, господаря над рабом, чоловіка над жінкою, коли воно було в минулому і є в сучасному, — залишиться природним законом і для майбутнього. Діалектичне розуміння процесів в їх виниканню та зниканню зовсім чуже для Гумпловича — і не диво; він тільки відбив ті статичні форми, в які вилився сучасний гниючий капіталістичний лад з його перманентними економічними кризами, постійним напруженням міжнародних відносин між імперіалістичними державами, з перерозподілом сфер впливу завдяки перманентним збільшенням та зменшенням відносної сили кожного з імперіалістичних хижаків. Націоналізм, як відомо, розцвітає найкраще там, де національні різниці збігаються з протилежними класовими інтересами.

ЩО ТАКЕ РАСА

Амон - Ляпуж - Гумплович — це три етапи розвитку расової теорії на ґрунті феодальних, вільно - капіталістичних відносин.

Для всіх цих етапів характерний є основний принцип расової теорії: природня расова, біологічно - конституційна, вічна нерівність людей. Цей принцип лежить в основі всіх буржуазних і індивідуалістичних теорій суспільства, всіх напрямків і шкіл. Але цікавий факт: довести теорію до констатування факту нерівності буржуазні соціологи вміють, а дослідити причини цієї нерівності ніхто не може. Цікаво також те, що теорія історичного матеріалізму, починаючи від Маркса та Енгельса і кінчаючи Плехановим, критикує расову теорію в той спосіб, що негує расову основу історії і виставляє економічну теорію суспільних явищ, але не розглядає расу, як таку по-суті¹⁾.

1) Див. напр., лист Маркса до Кугельмана від 27 червня 1870 року. („Всю історію можна підвести під єдиний великий природний закон. Цей природний закон замикається в фразі „struggle for life“ — боротьба за існування... Отже замість того, щоб аналізувати „struggle for life“ як вона історично виявилася в різних суспільних формах, не залишається нічого іншого робити, як перетворювати всяку конкретну боротьбу в фразу „struggle for life“, а цю фразу в мальтусову фантазію про населення... Треба погодитися з тим, що це дуже переконуючий метод... для бундючного високомовного неучтва, що прикидається науковим, і для лінощі думки.

Отже ні буржуазні соціологи, ні марксисти не дають відповіді в своїх творах на питання: що таке раса? Як-раз расова теорія суспільства повинна була б з'ясувати добре ту основу, що на ній вона будує історію суспільства. Але тут у буржуазних соціологів ми маємо, як бачили, або голе констатування расових різниць, як факту, або дитячі спроби звести все до краніології, до форми черепа, кольору шкіри і т. д.¹⁾

В чому ж річ? Річ в тому, що проблема раси є питання біології, а не соціології²⁾.

Расою займається антропологія, що являється одною із конкретних наук біологічного циклу.

Вже етнографія, як ми бачили на прикладі географічної теорії, виходить за межі біології і є наукою соціологічного циклу; в той же час вона расу розглядає як факт досвіду; — так само і соціологія бере расу як біологічний елемент, що може входити — і то далеко не завжди — в поняття нації. Тоб-то соціологія не розглядає раси як такої. Біологія має до діла як-раз з різними породами людей... Таким чином, основа расової теорії суспільства виходить із меж соціології або зводить всю історію суспільства до біологічних процесів. — Ця методологічна помилка поглиблюється ще більше через те, що представники расової теорії — антропологісти сами як слід не розбираються в біології. Тому їм дуже легко замість аналізу соціальних явищ підставляти расу як безпосередню причину, що це соціальне явище породила. Експлоатація — раса, нерівність — раса, держава — раса, — класи — раса, війна — раса і т. д., і т. п.

Ця біологічна основа расової школи, звичайно, відштовхнула від себе критиків-марксистів, бо з антропологістів „взятки гладки“, і з расовим принципом в соціології просто нема чого робити. Тому то марксисти і не аналізували ближче явище раси, як не аналізували ближче біологічних основ процесу продукції, або біологічної основи ідеології, а брали і расу і потреби організму і психіку, як дані елементи, що з них діалектично повстають на ґрунті витворчих сил цілком відмінні соціальні, а не біологічні явища економіки та ідеології.

Отже на питання: Що таке раса? треба шукати відповіді не в соціології, а в біології.

Звичайна відповідь каже: раса (вид, порода) є продукт пристосування організму до природного оточення.

Але ця відповідь не зовсім точна, або, краще сказати, вона є тільки перше наближення до точнішої відповіді, що її дає сучасна біологія.

¹⁾ Див. наприклад, крім розглянутих вище авторів Chalumeau: *Influence de la taille humaine sur la formation des classes sociales* і Вольтман Л. *Die germanen und die Renaissance in Italien* (1905), *Die germanen in Frankreich* (1910) — спроби довести що всі видатні діячі відродження в Італії та Франції були довгоголохими, Morelli: *Le rase humaine*, що ставить моральні властивості в причинний зв'язок з фізич. властивостями рас; Лестер Уорд: *Social classes in the light of modern soc. theory* — спроба психологічної характеристики рас; твори англійського представника рас. теорії Чемберлена і инш.

²⁾ Не треба расу змішувати з нацією. Нація є цілком і виключно предмет досліді соціології, бо являється продуктом історичного процесу, в той час як раса є продукт природного пристосування.

Для сучасної біології неоламаркізм (вплив оточення) трансформується в неodarвінізм (природний добір) в сполученні з менделізмом (спадковість).

Сучасна генетика визнає, що придбані властивості не передаються в спадщину¹⁾.

Це не значить, що оточення не діє на зародкову плазму. Воно діє не тільки посередньо, тоб-то через механізм природного добору, але й безпосередньо на гени, змінюючи їх і утворюючи нові. Гени явилися в процесі еволюції як складні комбінації з атомів мертвої матерії. Річ у тому, що зміни оточення („придбані властивості“) не адекватні змінам в генах — тоб-то придбана властивість не діє на зародкову плазму тим способом, щоб остання могла цю властивість передати в спадщину.

Расові (видові) ознаки зорганізовані в генах — цих молекулах живих організмів — сполучаються в різних комбінаціях і дають відповідні види (раси) організмів.

А оточення вже нищить те, що не може в його умовах існувати, і залишає те, що (не випадково, як казав Дарвін, а на підставі відомих процесів менделювання) — більше пристосоване до оточення.

Таким чином, оточення без упину вибирає те, що так само без упину в організмах виникає, і ні той ні другий процес не припиняється: активність належить і оточенню, і організмові. Так вирішується діалектична суперечність між спадковою мінливістю та оточенням, між організмом і оточенням, що об'єднують свою чинність в дарвінівському принципі природного добору. Значить, оточення грає основну роль в процесі добору, бо воно визначає, яка властивість організму знищиться чи залишиться.

¹⁾ Примітка: Дехто може сказати (і каже), що генетика, яка не визнає передачі в спадщину придбаних ознак, є буржуазна наука і має на меті біологічно обґрунтувати буржуазний індивідуалізм. А з другого боку ніби-то передача в спадщину придбаних властивостей повинна лежати в основі пролетарської біології, бо дійсно не можна мислити собі розвитку організмів без передачі придбаних в індивідуальному житті змін (див. наприклад, книжку Вітфогеля „Наука в буржуазному суспільстві“). Але треба зазначити, що класовий характер науки виявляється тільки в тому поясненні (інтерпретації), що ґрунтується на фактах досвіду. Факти ж (наприклад, $2 + 2 = 4$) обов'язкові і для буржуазії і для пролетаріату — і для пролетаріату ще більше, ніж для буржуазії, бо пролетаріат не зацікавлений в перекирчуванні фактів і по своєму соціальному стану стоїть ближче до практики. Так ось, практика доводить, що придбані властивості не передаються в спадщину (див. про це праці Завадовського і инш.). „Под знаменем марксизма“ за 1925 — 6 р. Досвіди недавно трагічно загинувшого в атмосфері буржуазної науки Крамерера з саламандрами, що їх діти родилися чи то жовтішими чи то темнішими залежно від кольору ґрунту, на якому жили батьки, — і інші досвіди не витримують ніякого порівняння — що до наукових вимог від таких досвідів, що до чіткості і чистоти поставлення — з досвідами Морґана, що розводив мушку дрозофілу протягом сотень і сотень поколінь і не міг ніяк відкрити спадкову передачу впливів оточення. Хто ж, критикуючи сучасну генетику, із біологічної теорії робить соціологічні висновки, як це робить расова теорія (мовляв треба родитися „вищим“), той сам заплутує справу. Виховання, — роль соціального оточення в цьому вихованні, мають настільки велике значіння, що цілком здатні пояснити соціальну нерівність. — А питання про роль спадковості і оточення вирішуються в той спосіб, що визнається діалектична взаємодія організму (що по своїх внутрішніх законах, але під впливом оточення, — відмінюється) і оточення, що добирає, — з чого видно, що вплив оточення грає основну роль.

Але коли так, то не можна ставити питання про злиття всіх рас в одну, чи то під впливом схрещування, чи то під впливом однакового (штучного) оточення. Менделізм доводить, що метиси, які складають половину кожного покоління, знову і знову розщеплюються в нащадках на чисті типи.

Значить, в майбутньому розмаїтість рас буде існувати, як існуватиме розмаїтість органічної конституції та характеру, і в майбутньому не будуть всі на один вид, навіть навпаки — зменшення впливу природного оточення, завдяки велетенському зростанню впливу штучного оточення, затупить жало природного добору. Всі комбінації та мутації, що виникнуть в процесі схрещування, будуть життєздатні, бо штучне оточення зменшить негативний вплив добору і знизить для організму рівень біологічних вимог. Цим самим штучне оточення дасть можливість казково-розкішного розцвіту індивідуальних органічних відтінків, а, найголовніше, в умовах соціалізму збереже енергію організму, що раніш тратилася на класову боротьбу і направить її до ще вищого розвитку штучного оточення.

КРИТИКА РАСОВОГО ФАКТОРУ

В цьому діалектичному процесі не можуть виникнути причини, що приведуть до загального порівняння органічних особливостей, а тим більше не може бути такого неймовірного явища, щоб які-небудь зовнішні біологічні расові ознаки завжди були зв'язані з вищим розвитком. Як відомо, ознаки, що в своїй сукупності характеризують „вид“ або расу — є самостійні і можуть сполучатися в різних комбінаціях.

Тільки класова ворожнеча сучасного суспільства могла привести до дикої теорії рас вищих і нижчих.

Не може бути, щоб довгоголовість завжди була зв'язана з вищим характером, а короткоголовість з нижчим. Структурна особливість організму, що від неї залежить здібність до певного роду творчості, є самостійна ознака і може сполучатися і з короткою і з довгою головою, і з темною і з світлою шкірою, очима або волоссям, і з високим і з низьким зростом. Вона не залежить від форми голови, як це хотів довести Галь, що студіював форми черепа і робив узагальнення, подібні до того, що лисица зв'язана з релігійністю і т. д. Вона не залежить від абсолютної ваги мозку, бо тоді слони та кіти були б розумніші за людей. Вона не залежить від відносної (що до ваги тіла) ваги мозку, бо тоді щурі були б розумніші за людей. Перевага абсолютної ваги мозку чоловічини не може довести психологічної переваги його над жінокою, як не може довести нічого перевага відносної ваги жіночого мозку. Правда, різні раси мають різний обсяг черепа, а що вище стоїть тварина на щаблях органічного розвитку, то більша у неї абсолютна вага мозку. Але це ще не доводить того, що австралієць кафр чи готентот не може розвиватися іменно тому, що в нього замалий мозок. У Вольтера був дуже малий мозок, але це не заважало йому бути талановитим. Ця структурна особливість організму, що обумовлює талановитість, властива для всіх рас людства, бо всяка здібність є, за даними рефлексології, здібність утворювати умовні рефлекси під впливом оточення, а для цього

обсяг мозку всіх рас цілком достатній. Крім того, сіра тканина мозку має можливість збільшити свою поверхню через утворення складок. Отже форма черепа нічого не каже про талановитість. Та і взагалі не одна тільки нервова система, а всі тканини (в тому числі продукти залоз внутрішньої секреції—гормони) беруть участь в утворенні реакції організму.

Про значіння гормонів для нервової системи медицина досить добре знає¹⁾.

Тому ми повинні принципово стояти на погляді, що раси роду людського здібні до розвитку самостійної культури в сприятливих соціальних умовах.

РОЛЯ СОЦІАЛЬНОГО ОТОЧЕННЯ.

Як відомо, характер залежить не стільки від біологічної конституції, скільки від соціального оточення. По-перше — навіть сама конституція регулюється природним і соціальним добром. По-друге — ми маємо багато даних, щоб підкреслювати значіння соціального оточення в утворенні особи. Хоч який талановитий буде сільський парубок, але, коли він нікуди не виїздить із свого села, весь час порастає в своєму дрібному господарстві, знає тільки свою округу верстов на двадцять, а до того не вчився в школі, бо сувора боротьба не дає змоги — такий навіть найгеніальніший селяк залишиться обмеженим, нерозвиненим. Дрібне власне господарство робить його таким. В цьому й полягає „ідіотизм сільського життя“, про який говорив Маркс. Нижчі класи, як відомо, весь час повинні тратити багато сил на боротьбу за життя; а коли нема чого їсти, то тут не до розвитку талантів, що не стоять у безпосередньому зв'язкові з найпершими потребами. Ось чому так мало геніїв виходило із низів. Треба мати незвичайну силу здібностей і покликання, щоб при виключному збігові обставин вибитися з лабет несприятливих соціальних умов. З другого боку — представники вищих клас мають можливість мати еріальну — виховувати, розвивати і використовувати найменшу здібність, слабенький талант. Звідси повстає неправдива, перекручена картина: здається, — ніби то серед вищих клас більше здібних, ніж серед нижчих. Не розбираючись, в чому тут справа, антропологісти взяли цей „факт“ за основу і не захотіли подивитися глибше і відшукати причину такого явища. Коли буржуазія була революційною (матеріалісти 18-го сторіччя), то вона знала, в чому тут річ.

¹⁾ „В настоящее время, — каже профес. Н. А. Белов у роботі „Физиология типов“, — никто не ищет ни ума, ни глупости, ни бездарности, ни гениальности в мозгу и нервной системе. Соотносительная (нервно-психическая) жизнь организма локализируется во всем живом образовании и, выражаясь грубо, пятка принимает в относительных процессах не меньше участия, чем всякая другая часть организма. Человек выявляется соотносительно всем своим существом, всеми клетками своего организма и мозг с нервной системой — это только служба связи, телефонная сеть, значение которой для соотносительных процессов не подлежит никакому сомнению, но которой все же нельзя ставить в роль доминирующего начала. Соотносительная деятельность немислима без возможности частей организма взаимодействовать, но эта возможность реализуется не только через поразительный прибор нервно-мозгового провода, но и другими путями, хотя бы при помощи тех же органов“.

Не дурно Маркс і Енгельс підкреслювали революційність теорії загального детермінізму, що її висували французькі матеріялісти 18 століття: щоб люди змінилися, треба змінити соціальні умови так, щоб вони стали гідними людей. А тим часом тепер значіння соціального оточення як-найяскравіше визначається в зв'язку з розвитком рефлексології. Адже характер — поведінка, система рефлексів данної особи, — не визначається тільки біологічною конституцією, кількістю та якістю гормонів, структурою органів — зокрема нервової системи і т. д., — а стоїть в тісному зв'язку з характером впливу оточення¹⁾.

Спроби розділити людей на різні групи за принципом біологічної конституції (як, наприклад, спроби Кречмера²⁾) визначити характер на основі розподілу людей на пикнічний, астеничний і атлетичний конституційні типи) — ці спроби, звичайно, доречні, але з одним обмеженням: конституційні ознаки не вичерпують характеристики даної особи, а становлять тільки одну і то не основну причину серед тих причин, що визначають той чи інший, вже психологічний (або рефлексологічний) тип.

Так само спроба американського лікаря Bryant'a класифікувати людей на типи плотоїдний і травоїдний за біологічно-конституційними ознаками, або класифікація Sigaud, що розподіляє людей на типи дишний (respiratoire) шлунковий (digestive), м'язовий (musculaire), черепний (cerebrale) (з відповідно більшим розвитком м'язів, шлунку, легенів і черепної коробки), так само мало з'ясовують характер людини, як мало з'ясовують причини хвороби спроби медиків-конституціоналістів звести всі хвороби кінець-кінцем до конституційних особливостей організму (напр. визнати сухоти за цілком конституційну хворобу, що залежить від структури бронхів у верхівках легенів). В цьому відношенні, крім конституційних причин треба неодмінно звертати увагу на основні кондиційні причини (conditio — умова, поведінка)³⁾. Це зауваження вірне і для класифікації проф. Корнілова на сенсорний і моторний типи⁴⁾.

Так само і в галузі характеристики людей: не стільки, грубо кажучи, расові ознаки, скільки соціальні умови життя, визначають і утворюють характер. Не структура організму і не його гормони — виключно визначають характер; тут треба брати на увагу сприятливий чи несприятливий вплив соціального оточення, яке є чинником добору тої чи іншої структурної особливості.

Помилка Кречмера (оскільки він робив спробу дати характеристику політичних, наукових і літературних діячів на ґрунті конституційних ознак), полягала в тому, що він зовсім не звертав уваги на соціальні причини. А тим часом добре відомо: коли суспільство не потребує даної функції — напр., мистецької — в даний час — напр., в час війни — в такій мірі, як потребує воно другої функції — напр.,

¹⁾ Див. про це напр., статтю акад. Бехтерева і д-ра Дубровського: „Диалектический материализм и рефлексология“ в журн. „Под Знаменем Марксизма“ № 7—8 за цей рік.

²⁾ Див. Кречмер Е. „Строение тела и характер“. Гиз. 1924, особливо розділ „Герой“, ст. 202 — 234.

³⁾ Див. книгу Ліфшица М. „Учение о конституциях человека“. Гиз. України 1924.

⁴⁾ Див. працю проф. К. Корнілова: „Реактология“ розд. VIII ст. 92 — 110. 1924. Глава XVIII і гл. XIX ст. 134 — 149.

військової, — тоді особи, що мають великий поетичний талант, стануть посередніми вояками, бо не матимуть змоги реалізувати свої здібності — і навпаки, люди з військовими здібностями зможуть їх виявити. „Dum clamat bellum, tacent musae“ — поки гримить війна — мовчать музи. Кожен винахід, наукова ідея, мистецький твір реалізується через свого автора тільки тоді, коли суспільство дійшло до відповідного щабля розвитку. Інакше, ідея автора загине, як про це свідчить сумна історія невчасних винаходів¹⁾.

Отже класифікація характерів у Кречмера²⁾ на шізоїдний та циклоїдний типи, або розподіл наукових діячів у Оствальда³⁾ на класиків та романтиків, або класифікація характерів Гайного та Богданова⁴⁾ на типи, що ближче чи далі стоять від основних типів „еліна“ та „іудея“, або класифікація фрейдиста Юнга⁵⁾ що розподіляє людей на інтроверзних (направлених в себе) та екстроверзних (направлених на зовнішній світ) — всі ці дивовижно тотожні (про всю різницю вихідних точок) класифікації правдиві настільки, наскільки вони беруть до уваги вплив соціального оточення, не казати вже про його регулятивний вплив (добір) на саму біологічну конституцію. Це ж стосується і до розподілу людей на сталих і несталих (Тротер), на м'яких і твердих (Уільям Джемс) і до інших полярних класифікацій. Ми вже не кажемо про хибну навіть з точки зору біології класифікацію антропологістів, що ділять людей на довгоголових і короткоголових. Отже питання про характер та темперамент (як і питання про передачу в спадщину придбаних властивостей) не можна розв'язувати механічно. Тут треба — на основі головної причини впливу природного і соціального оточення — брати на увагу складну діалектичну взаємодію спадкової можливості і добору, організму та оточення, конституції та кондиції, — ширше кажучи — діалектичну взаємодію біологічних і соціальних причин, що з них соціальні є головні, бо вони кінець кінцем визначають, чи збережеться чи знищиться дана біологічна чи психологічна властивість.

ТАЛАНТ І КЛАСА

Таким чином ми повинні взяти як факт від біології наявність різних рас і різних конституцій.

Але ми повинні рішуче відкинути всякі спроби обґрунтувати соціальну нерівність на біологічних конституційних різниціях.

Талант не залежить від раси, а є самостійна ознака, так-би мовити, розпорошена по всьому родові людському.

¹⁾ Згадаймо, наприклад, історію Папіна, що зарано вигадав паровий човен, Мюлера, що збудував ткацький верстат, або й російського Микитку, що за часів Івана Грізного хотів політати на крилах і безліч інших.

²⁾ Див. Кречмер: вищезгадана книжка.

³⁾ Оствальд „Великі люди“ рос. переклад 1899 р.

⁴⁾ Богданов: Емпириомонизм ч. II (1906, г.). Применение метода ст. 145.

Богданов. Тектология ч. II (1921). Раздвоение и восстановление единства личности.

⁵⁾ Психологическая и психоаналитическая бібліотека под редакцией проф. Ермакова (1924), вып. VII. С. Юнг. „Психология типов“.

Тим менше може він бути ознакою вищих верстов суспільства.

Як ми вже знаємо, вищі владущі класи дають більше талантів, бо багатство й освіта дає можливість проявитися й розвинутися всякому, навіть найменшому, дарові природи — тим часом як боротьба за шматок хліба губить величезну більшість геніїв, що зустрічаються в нижчих класах може ще частіше ніж у пануючих. До того-ж геніяльність, як конституційна ознака, зовсім не дає „права“ належати до вищої класи — виродки з точки зору біологічної конституції часто-густо користуються великою соціальною силою — не тому, що вони її мають індивідуально, а тому, що суспільство за цим виродком визнає право на користування соціальною силою, що обумовлене фактичним володінням засобами продукції.

Тому не можна зв'язувати соціальної аналізи з питанням про конституційні або расові особливості. Ці особливості є елемент, який настільки відмінюється в суспільстві, що його значіння належить до категорії „випадку“, і при абстрактній аналізі цілої соціальної епохи можна цілком його ігнорувати — тим більше, що значіння однакового соціального оточення для утворення характеру людини (особливо нині з розвитком рефлексології) виступає як-найвиразніше: поведінка чорного, жовтого, білого робітника однаково обумовлена експлуатацією капіталу, а тому є незалежна від раси система однакових в основному реакцій.

НАЦІЯ

Зовсім відкидаючи расовий фактор в історії, соціологія має до діла з його сурогатом — з національним питанням. Але нація не є продукт природнього пристосування організмів.

Вона не обов'язково повинна включати самостійну расову ознаку. Нація часто-густо — об'єднання різних расових ознак в одне історичне ціле, зв'язане трудовим зв'язком (мова!) і іншими соціальними відношеннями, що еднають населення певної території. Як продукт історії, нація народилася в часи поширення економічних і інших зв'язків за межі родової одиниці і зникне тоді, коли цей зв'язок міцно охопить в єдине господарство всю землю, тоб-то за соціалізму. Тому, хоч люди і залишаються різними біологічно, але соціально вони об'єднуються; хоч існуватимуть раси, але нації зникнуть і тут, звичайно, величезну роль гратиме процес економічного розвитку в бік усупільнення засобів продукції і утворення єдиного господарства на ґрунті високо розвинутого штучного оточення. Інтернаціоналізм є не що інше, як показчик цього процесу утворення міжнародніх економічних зв'язків. Нації почнуть розтоплюватися в інтернаціональному горні з того моменту, коли міжнародній всесвітній матеріальний зв'язок стане дужчий за зв'язок місцевий. Що міжнародній зв'язок повинен бути в першу чергу матеріальним, тоб-то трудовим, свідчить невдача утопійної спроби з'єднати народи ідеально єдиною міжнародньою мовою (волапюк, есперанто і т. д.) тепер, коли ще нема єдиного світового господарства. Прибічники есперанто забувають, що міжнародня мова може повстати як показчик, відбиток міжнароднього трудового об'єднання, так само як національна мова є показчик трудового об'єднання на даній обмеженій території. Замінити-ж майбутню мову майбутнього

реального трудового інтернаціонального об'єднання вигаданою мовою в сучасних умовах міжнародної класової боротьби неможна. Це можна буде зробити аж тоді, коли утвориться міцний матеріальний трудовий зв'язок між всіма народами, тоб-то за соціалізму. При чому міжнародню мову не будуть вигадувати по кабінетах, а вона утвориться в процесі співробітництва всього людства.¹⁾

З точки зору перспектив розвитку, тоб-то злиття націй, є дуже цікава єврейська нація. Її теоретично за націю не вважають (дивись брошура Сталіна: „Національне питання“), але практично визнають. Секрет єврейської нації в тому, що євреї, гублячи свою власну територію, свій власний трудовий самостійний колектив, свою власну мову, перестають бути нацією і одночасно залишаються як біологічно конституційний тип. Волею історії євреї, таким чином, перші ступили на шлях інтернаціоналізму і — як нація — показують той шлях, що ним при інших звичайно історичних умовах, але раніш чи пізніш прийдеться піти всім народам.

Отже помилка расової теорії суспільства була в тому, що вона не розрізняла класи й нації, як соціальної категорії, від раси й конституції, як категорії біологічної, і зводила і класу і націю до раси. Цим вона робила історичну суспільну категорію — класу і націю — вічною природньою категорією. Таким чином на віки вічні закріплювала класовий і національний розподіл.

ВИСНОВКИ

Біологічна основа суспільства, нерівності, вищі здібності, як ознака вищих владущих клас тоб-то підміна історичного, мінливого соціологічного поняття класи й нації відносно сталим поняттям раси, — цю методологічну помилку расова теорія робила тільки з тою метою, щоб довести природне законне походження сучасного класового суспільства і цим самим зробити гніт та експлоатацію вічним законом природи, що проти нього боротися буде лише неук. Инакше і не могло бути:

Ідеологія класового суспільства завжди одбиває вимоги бази, що нею в даному випадкові є анархічне капіталістичне господарство з його відношеннями експлоатації, пригноблення і безправності.

(Закінчення буде)

¹⁾ Див. про це в А. Богданова: „Тектология“ ч. II ст. 288 вид. 1922 р.